

heroes get bright personality and problems raised by the author do not lose their current sound today. Roman V. Pidmohylny „City” – a striking example of contemporary urban literature, which firmly and organically intertwined realism, metaphor and personification of images along with the philosophy of existentialism and deep, penetrating psychological human consciousness. However, these trends contradict the dominant power, because the work was badly *razkrytkovanyy* and for many years was in the analog history. Only today the creative heritage of Pidmohylny begins dropwise to return to the literary world and find their readers. Therefore, solid layer of material still subject to research in the future, and put *atvorom* problem – human indifference, loss of spirituality and their roots, progressive urbanization and impairment of heart – do not lose their relevance and acute and painful sound in our time. Thus, „strict analyst day” V. Pidmohylny through the centuries leaves his dialogue with descendants. The artistic heritage of Valerian Pidmohylny – link remarkable not only Ukrainian literature, but also national culture. The artist and innovator, philosopher and psychologist, spoke out against the then existing and actively propagated the then government „poetics Poster” that prevailed in the literature – model image of the protagonist works that appeared *spavzhnim* model for society: honest and decent, educated, talented and loyal to their homeland. Intelligence, deep psychology and principles of existential philosophy – the main components of the creative heritage of the writer.

Key words: intellectual component, deep psychology, existential philosophy.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В Г.

УДК 821.161.2Кононенко

Коноваленко І. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОГО ТЕКСТУ У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНІЇ КОНОНЕНКО

Одним із пріоритетних напрямків сучасного літературознавства є вивчення міського тексту. Зацікавленість такою проблемою викликана змінами в національній свідомості, які полягають в бажанні зрозуміти місто як категорію культури, символічний простір. Дискурс міського тексту підкріплений сучасними тенденціями в літературознавстві, коли для глибокого аналізу та осмислення феномена міста в літературі застосовуються методологічні засади семіотики, герменевтики, філософії

та психології, що дозволяє під абсолютно новим кутом зору дослідити особливості міського тексту в літературному процесі.

Категорія міського тексту представлена в сучасній літературі в художніх зразках багатьох письменників: твори Олександра Ірванця, Віктора Неборака, Юрія Андруховича. Тематизація міського простору відображена й в текстах Анатолія Дністрового, Ярослава Довгана, Юрія Іздрика, Тараса Прохаська, Степана Процюка, Ірен Роздобудько та інших. До „міських авторів” належить і Сергій Жадан з його відомим романом „Ворошиловград”. У контексті сучасної „міської” літератури представлені й твори відомої письменниці Євгенії Кононенко, романи, новели та повісті якої репрезентують широко розгалужену систему побудови міського тексту.

Мета статті полягає у визначенні особливостей міського тексту в творчості Євгенії Кононенко.

Реалізація мети передбачає виконання наступних завдань: визначити місце категорії міського тексту в колі сучасних науково-критичних розвідок; дослідити особливості теоретичного визначення категорії тексту як предмету літературознавчих досліджень; проаналізувати художні матеріали письменниці з метою визначення особливостей зображення міського тексту в її творах.

Об'єктом дослідження є роман „Російський сюжет”, розділ збірки статей та есеїв „Героїні та герої” „Скалки київських фресок”, а також новела „Три світи”, у яких представлений міський текст.

Предметом наукової статті є особливості міського тексту у творах Євгенії Кононенко.

Категорія тексту у науковій галузі ХХІ століття набула універсального змісту. Велика кількість гуманітарних течій обрала цю категорію за предмет вивчення. Сьогодні до розгляду тексту звертаються лінгвісти, філософи, літературознавці, культурологи, текст став матеріалом для вивчення в естетиці та семіотиці. Цікаву думку з цього приводу висловила В. Герасимчук, зауваживши, що культура загалом розглядається як текст, а з урахуванням того, що кожний її денотат – також текст, то, відповідно, культура – це текст текстів. Людство – текст, людина – текст, її життя – текст, її свідомість – текст, макросвіт і мікросвіт – текст, текст – реальність, будь-який твір мистецтва – текст” [1, с. 15]. Коло наукових розвідок, присвячених вивченню категорії тексту надзвичайно велике. Міський текст неодноразово ставав предметом у наукових дослідженнях М. Анциферова, Ю. Лотмана, В. Топорова тощо. Проте, сучасне коло розвідок, присвячених вивченню міського тексту, вимагає розвитку окремого напрямку, який виходив би за межі широкого дискурсу та занурювався у практичне дослідження матеріалів сучасних письменників.

З точки зору лінгвістики текст вміщує в собі велику кількість основних прикмет, які дають змогу виокремити цю одиницю в потоці друкованих матеріалів і визначити його основні одиниці. Проте,

загальновідомим розумінням, з точки зору семіотики, є поняття про те, що в основу тексту зручно покласти наступні визначення: „1. Виявлення... Текст зафіксовано в певних знаках і у цьому сенсі протистоїть позатекстовим структурам. Для художньої літератури це в першу чергу виявлення тексту знаками природної мови. 2. Відокремленість. 3. Структурність. Тобто, для тексту характерна внутрішня організація, перетворююча його на синтагматичному рівні у структурне ціле” [6, с. 61]. Вивчення тексту як категорії з позиції його аналізу в контексті художньої літератури вимагає застосування основних ознак зазначених вище визначень. Але, слід ураховувати й те, що „... текст є цілісним знаком, і всі окремі знаки загальномовного тексту зведені у ньому до рівня елементів знаку... таким чином, кожний художній текст створюється як унікальний, ad hoc сконструйований знак особливого змісту” [6, с. 34]. Утворюючий один знак, текст одночасно залишається текстом (послідовністю знаків) на будь-якій природній мові і вже тому зберігає розбиття на слова – знаки загальномовної системи... так виникає явище, згідно з яким один і той же текст при прикладанні до нього різних кодів різним чином розкладається на знаки” [6, с. 34] і подібне явище може простежуватися на сторінках одного й того ж художнього тексту.

Літературознавчий словник-довідник подає визначення тексту як відтворених „на письмі або друком авторської праці, висловлювання, документу тощо; основної частини друкарського набору – без малюнків, приміток і т. п.; слів до музичного твору (пісні, опери); у поліграфії – шрифту... З 1960 – 70 текст і мовні правила його побудови вивчаються новим напрямом лінгвістики, який називають „металінгвістикою” (М. Бахтін), „транслінгвістикою” (Р. Барт), „лінгвістикою тексту” (В. Дреслер, В. Штемпель) або „аналізом мовлення” (З. Харріс). Дослідження тексту – спільна ланка між наукою про тлумачення тексту, літературознавством і мовознавством. У широкому значенні текст – будь-яка послідовність слів (у семіотиці – знаків), зведена за правилами даної системи мови [5, с. 662]. Отже, філософська категорія поняття „текст” є широкою та об’ємною. Під цю категорію потрапляє багато різних наукових вимірів, проте, нас цікавить безпосередньо міський текст в художній прозі.

Міський текст – це виявлення того, що „місто говорить саме про себе... просто внаслідок того, що місто й люди міста вважали природним виразити в слові свої думки й почуття, свою пам’ять і бажання, свої потреби і свої оцінки” [7, с. 368].

Місто на сторінках книжок Євгенії Кононенко може виступати окремим самодостатнім та головним образом твору, частиною неподільного смислового мотиву, через який виражається тема, або ж входить до основи сюжету як динамічного аспекту твору в якому вибудовується ланцюг зображуваних подій.

У більшій кількості творів Євгенії Кононенко представлений київський текст, який будується на системі знаків та символів. Так, в п'яти есе цілого розділу, що отримав назву „Скалки київських фресок” у книжці „Героїні та герої” змальовано Київ. Авторка зображує місто з усіма його звичками, особливостями зовнішнього вигляду, поведінкою та історією. Створюється певна парадигма столиці яка, на думку самої письменниці, „... цілком узгоджується з тим урбаністичним дискурсом, згідно з яким Місто з великої літери – це не територія компактного проживання великої маси людей, а культурна і навіть релігійна, містична ідея, яка об'єднує Місто Земне й Місто Небесне... І якщо говорити про Київ не як про місце проживання кількох мільйонів зареєстрованих і незареєстрованих громадян і негромадян України, а як про Матір, Праматір, Премісто, Прамісто, – це десь дуже далеко від бетонних масивів” [2, с. 186]. Міський текст Києва відображає характер, поведінку, сценарій життєвих подій, чим представляє читачеві місто як живий організм, який розвивається, змінюється, набуває нових рис характеру та поведінки, реагує на зміни у світі. Письменниця передає різні обличчя міста у різні часи його існування в контексті зображення вулиць, бульварів, кав'ярень та багатоповерхівок, використовуючи при цьому символи, образи й знаки міського тексту. Київ на сторінках творів книги „Героїні та герої” це „хата на Шулявці, там, де зараз вулиця Борщагівська” [2, с. 171], завод „який іменувався „Южно-Русский”, а в радянські часи „Ленінська кузня” [2, с. 171], вулиця... Вокзальна” [2, с. 171]; це – Лук'янівський та Сінний ринки, „будинок на розі Тургенівської й Павлівської” [2, с. 176], „Печерськ або Поділ” [2, с. 188] а також велика кількість кав'ярень, магазинів, багатоповерхівок та авто на дорогах міста. Особливістю міського тексту Євгенії Кононенко є певне нашарування різного бачення столиці, що утворює палімпсест столиці.

Так, різні обличчя столиці розкриваються на сторінках твору і через особисті спостереження письменниці в контексті її особистого життєвого шляху зі змінами та особливостями, які вирізняють місто у різні проміжки часу. Авторка зосереджує увагу на змінах кінця минулого століття, у якому були посаджені „перші пірамідальні тополі на Бібіковському бульварі, нинішньому бульварі Шевченка” [2, с. 170], повідомляє про те, як „ті тополі померзли в сувору зиму 1941-1942 років” [2, с. 170] і переносить читача в сучасний Київ де „зараз на бульварі Шевченка пнеться у височінь уже третє покоління пірамідальних тополь” [2, с. 170]. Отже, зміна символів та знаків у тексті дає можливість читачеві спостерігати різні обличчя Києва в часовому вимірі.

Окрім цього, міський текст авторки представляє різні маски та візії Києва в залежності від особливостей сприйняття столиці різними героями твору. Євгенія Кононенко розрізняє кілька видів столиці. До них слід зарахувати її власний Київ і паралель у вигляді змалювання міського тексту, що представлений у свідомості її друзів: „... частиною мого

Києва є й Київ моїх друзів, коли їхні знакові адреси додаються до моїх знакових адрес” [2, с. 190]. Авторка підкреслює особливості різниці на прикладі бачення столиці очима її подруги під час прогулянки вулицями столярного граду: „То був її Київ, її особистий план, із однією з позначок якого вона вирішила познайомити мене. А є й велика історія прадавнього міста, де на старі плани наносяться палімпсести нових, де міфи живіші від справжніх подій, де історичні реалії переплітаються з особистими фактами з життя киян, їхніх батьків, дідів і прадідів” [2, с. 176]. Тут же авторка зауважує на власному баченні Києва в її уявленні, використовуючи інший текст: „План МОГО Києва має набагато більше позицій, аніж усе, перераховане тут” [2, с. 177]. Таким чином, авторка вибудовує на сторінках твору певний простір міста: „Київське середмістя із усіма його великими й малими вулицями, прохідними дворами, скверами, парками, схилами – це невід’ємне багатство усіх киян, усіх громадян України, усього світу, зрештою” [2, с. 183]. Отже, помітним є те, що київський текст, утворений на сторінках книги буде мати певні відмінності в залежності від особистого сприйняття міста тією, чи іншою людиною, героєм твору. Звідси виникає можливість побачити загальний простір міста в сукупності певних нашарувань та палімпсестів.

Окрім використання міського тексту як будівельного матеріалу для створення суцільного простору міста, на сторінках творів київський текст виступає своєрідною когнітивною мапою. Спілкування між автором і читачем відбувається шляхом загострення проблем сьогодення, які представляє міський текст. Мотиви відданості вітчизні, туги за рідними містами, особистих стосунків між людьми та кохання яскраво простежуються в колі гострих проблем, фабул та сюжетів творів письменниці.

Наскрізним мотивом роману „Російський сюжет” Євгенії Кононенко є особливе відчуття туги героя за рідним містом та країною, до якої він не в змозі повернутися внаслідок переїзду до Америки. Євген Самарський, головний герой роману, досягнув успіху у житті, відкрив для себе великі перспективи самореалізації на теренах зарубіжної науки, наполегливою працею та повною відданістю своїй справі зміг досягнути того рівня життя, в якому він впевнено заробляє на усі життєві блага і має достатні статки. Проте, головною проблемою яка не дає повного відчуття щастя в житті героя – відсутність життєвого „вогню”, та „можливості поїхати до рідного міста”[4, с. 111]. Усі думки героя просякнуті тугою за рідним Києвом, якого він не бачив п’ятнадцять років. Детальні символи, знаки та образи міського тексту, викладені на сторінках роману через думки та ностальгійні згадки героя, переносять читача у знайоме місто, назва якого легко б прочиталась між рядками й без конкретної назви: „Ось він блукає холодним парком над Дніпром... А потім іде до оглядового майданчика над урвищем, а за спиною Верховна Рада і якісь вічні мітингувальники. Піднявши комір від холодного вітру, йде по вулиці Грушевського до станції метро Арсенальна. Огиная

будівлю станції та заходить до молочного магазину в іншому великому сірому будинку, де, стоячи, п'є каву... В Америці кава гірша, в Європі краща, але такої нема ніде” [4, с. 112]. Загострення письменницею мотиву смутку передається завдяки поєднанню в міському тексті простору міста з найважливішими життєвими подіями Євгенія Самарського: „Ось він перебирається з одного парку в інший по хисткому містку, а внизу – далека вулиця, на яку йому моторошно було дивитись ще відтоді, як мати водила його малюком на прогулянку... Ось естрада... Тут познайомилися його батьки” [4, с. 111], а в великому сірому будинку на Печерську „відбулася та вечірка, на якій він познайомився з ними усіма, тими, хто впродовж кількох років визначали його життя, і з Ладою теж” [4, с. 112]. Деталізація міського тексту підкреслює перетини усіх життєвих колізій героя, які співіснують із улюбленим містом і особливо широкого розгортає панораму столиці.

Особливу увагу в творах Євгенії Кононенко привертає міський текст, який виконує комунікативну функцію. Шляхом використання символів, образів та знаків міста, авторка доносить до читача проблему розшарування у суспільстві.

Така особливість простежується в тексті новели „Три світи”. Увесь зображений у творі життєвий шлях головного героя, від юності до зрілої самостійності, стає невід’ємною частиною Києва. Ще маленьким хлопчиком він спостерігає за столицею з вікон квартири: „А з вікна в коридорі відкривалася небувала панорама Міста. Потім, уже юнаком, він залазив із друзями на дахи багатьох будинків, аби побачити місто. Але більше нізвідки барви весни чи осені не були такими пронизливими і бані церков не сяяли так. І Дніпро більше нізвідки не був ніби поєднаний таємними судинами із кровоносною системою юного киянина...” [3, с. 96]. Через детально змальований внутрішній зв’язок хлопця з містом письменниця ілюструє найгострішу світову проблему усіх часів – суспільне розшарування в залежності від статків кожного: „... є три світи у людському світі... Три світи... Нижчий, середній і там, угорі, вищий” [3, с. 98]. Шляхом використання образів та символів міського тексту у творі змальовано особливості кожного з трьох світів, певні ознаки яких окреслені саме в міському середовищі: „Усі ми живемо у другому, середньому світі. Стоїмо в чергах, або ж ні... Їздимо у переповненому транспорті... А під нами нижчий світ... Там на брудних матрацах сплять у підвалах або на горищі. Там програють людей у карти. Там тюрми, слідчі ізолятори. Там за звичкою зацідять у піку, там бланші під очима... Там страшні закони, там люди вже не люди!...Але ще існує третій, вищий світ. Там читають Шекспіра! В оригіналі! Без словника! Там люди збираються, щоб читати вірші й слухати музику, а не пити горілку... Там щось збагнули в бутті, щось зрозуміли...” [3, с. 98, 99]. Письменниця вкладає в міський текст детальний художній опис усіх трьох світів, тим самим ще гостріше підкреслюючи проблематику твору. Усі свої сподівання й бажання протягом життя юнак покладає на місто: „Він

відчиняв вікно, не боячись шалених протягів великої незграбної квартири... І тоді йому здавалося: ще трохи – і він вирветься із тенет середнього світу й назавжди перебереться у вищий, третій світ” [3, с. 100]. Київський текст відображає динамічний аспект твору, стає сюжетом, через який виражено усі суперечності та проблеми життя.

Особливості міського тексту Євгенії Кононенко полягають у відтворенні різних варіацій міста в залежності від часового контексту та власного бачення столиці письменницею, що створює певний палімпсест столиці. Київський текст стає й когнітивною мапою, діалогом автора й читача, через який розкривається проблематика творів.

Дослідженню особливостей міського тексту у творчості Євгенії Кононенко будуть присвячені наші подальші розвідки.

Список використаної літератури

1. **Герасимчук В. А.** Текст філософського роману – текст культури / В. А. Герасимчук // Вісник ДАКККіМ. – 2007. – № 3.
2. **Кононенко Є.** Героїні та герої: статті та есеї / Євгенія Кононенко. – К.: Грані-Т, 2010. – 210 с.
3. **Кононенко Є.** Новели для нецілованих дівчат. Рукописні новели. – 2 вид. – Львів: Кальварія, 2009. – 192 с.
4. **Кононенко Є.** Російський сюжет. Роман. – Львів: Кальварія, 2012. – 128 с.
5. **Літературознавчий словник-довідник** / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ „Академія”, 2006. – 752 с.
6. **Лотман Ю. М.** Структура художественного текста / Ю. М. Лотман // Об искусстве. – Спб.: „Искусство - СПб”, 1998. – С. 14 – 285.
7. **Топоров В. Н.** Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. – М.: Издательская группа „Прогресс” – „Культура”, 1995. – 524 с.

Коноваленко І. Ю. Особливості міського тексту у творчості Євгенії Кононенко

Статтю присвячено темі „Особливостей міського тексту у творчості Євгенії Кононенко”. У роботі окреслено сучасний дискурс міського тексту з основними тенденціями в літературознавстві, коли для глибокого аналізу та осмислення феномена міста в літературі застосовуються методологічні засади семіотики, герменевтики, філософії та психології; подано характеристику міського тексту з позиції літературознавства та виокремлено основні особливості побудови міського тексту в творчості Євгенії Кононенко.

В заключній частині роботи з'ясовано, що місто на сторінках книжок Євгенії Кононенко може виступати окремим самодостатнім та головним образом твору, частиною неподільного смислового мотиву, через який виражається тема. В окремих творах місто є частиною сюжету як динамічного аспекту твору в якому вибудовується ланцюг зображуваних подій і будується шляхом використання знаків та символів міського тексту.

Ключові слова: дискурс, міський текст, символ, образ.

Коноваленко И. Ю. Особенности городского текста в творчестве Евгении Кононенко

Статья посвящена теме „Особенностей городского текста в творчестве Евгении Кононенко”. В работе очерчено современный дискурс городского текста с основными тенденциями в литературоведении, когда для глубокого анализа и осмысления феномена города в литературе используются методологические основы семиотики, герменевтики, философии и психологии; подано характеристику городского текста с позиции литературоведения и выделено основные особенности построения городского текста в творчестве Евгении Кононенко.

В заключительной части работы определено, что город на страницах книжек Евгении Кононенко может выступать отдельным самостоятельным и главным образом произведения; частью неделимого смыслового мотива, через который выражается тема. В отдельных произведениях город выступает частью сюжета как динамического аспекта произведения, в котором выстраивается цепочка изображаемых событий и строится путем использования знаков и символов городского текста.

Ключевые слова: дискурс, городской текст, символ, образ.

Konovalenko I. J Features Urban Text Art Eugenia Kononenko

The article is devoted to theme „Peculiarities of the urban text in Eugenia Kononenko’s creative works”. It covers current discourse of the urban text with basic tendencies in philology using methodological bases of semiotics, hermeneutics, philosophy and psychology for deep analyze and comprehension of urban area in literature. There’s a characteristic of the urban language from the position of philology as well. In addition the main peculiarities of text building in Eugenia Kononenko’s creative works are represented.

In a closing part of research it’s defended that the town can be represented as main self-sufficient character of text and it can be a part of the indivisible semantic motive, which expresses the main theme. In some of Kononenko’s texts the town is a part of story as a dynamic aspect of the writing, in which there’s a chain of represented events and it’s built by using signs and symbols of the urban text.

Key words: discourse, urban text, symbol, image.

Стаття надійшла до редакції 8.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В Г.